

Vaikų, netekusių tėvų globos, kokybiško ikimokyklinio ugdymo(si) raiška

Aldona Mazolevskienė¹, Judita Morkvėnienė²

¹ Lietuvos edukologijos universitetas, Ugdymo mokslų fakultetas, Vaikystės studijų katedra, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, aldona.mazolevskiene@leu.lt

² Lietuvos edukologijos universitetas, Ugdymo mokslų fakultetas, Vaikystės studijų katedra, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, judita.morkveniene@leu.lt

Anotacija. Straipsnyje aptariama Lietuvoje bei Europoje itin aktuali vaikų, netekusių tėvų globos, kokybiško ikimokyklinio ugdymo(si) problema. Mokslinėje literatūroje konstatuojama, kad vaikai, augantys globos namuose, turi tokias pat galimybes kokybiškai ugdytis, kaip ir vaikai, augantys pilnose šeimose. Mokslinei problemai atskleisti keliamas tyrimo tikslas – teoriškai pagrįsti ir empiriškai ištirti vaikų, augančių globos namuose, kokybiško ikimokyklinio ugdymo(si) raišką, sudarant šių vaikų kokybiško ugdymo(si) modelį. Išanalizuoti globos namų vadovų apklausos duomenys atskleidė pozityvų respondentų požiūrį į šiandienį šių vaikų ugdymą(si) Lietuvoje. Tačiau atlikta valstybės bei savivaldybių vaikų globos namų ikimokyklinio ugdymo programų analizė parodė, kad jose nepakankamai atsispindi vaikų, netekusių tėvų globos, kokybiškas ugdymo(si) turinys, kuris prilygtų vaikų iš šeimų ugdymo(si) turiniui. Atliktas tyrimas padėjo išryškinti ir kokybišką ikimokyklinį ugdymą(si) lemiančius veiksnius, identifikuoti kylančias kokybiško ugdymo(si) įgyvendinimo problemas vaikų globos namuose.

Esminiai žodžiai: *vaikai, netekę tėvų globos; kokybiškas ikimokyklinis ugdymas(is); ikimokyklinio ugdymo programos.*

Įvadas

Problemos aktualumas. Pastaruoju metu Europoje ir Lietuvoje dažnai gvildinama ikimokyklinio ugdymo(si) kokybės problema, numatomi uždaviniai, neatsižvelgiant į vaikų šeiminių padėčių, galinčią garantuoti jiems lygias galimybes ugdytis. Dėl nepakan-

kamo valstybės skiriamo dėmesio vaikams, netekusiems tėvų globos, pastariesiems nėra sudaromos tinkamos sąlygos gauti kokybiškas ugdymo(si) paslaugas.

Šiuo metu Lietuvos (Monkevičienė et al., 2009; Juodaitytė ir Martišauskienė, 2011; Malinauskienė ir Lukavičienė, 2012), taip pat užsienio (Fenech ir Sumsion, 2007; Fenech, 2013; Hasselhorn ir Kuger, 2014) mokslininkai plačiai diskutuoja apie ikimokyklinio ugdymo(si) naudą vaikui. J. Halla, K. Sylva ir E. Melhuishas (2009), M. Fenechas (2013) pabrėžia, kad ankstyvasis ikimokyklinis ugdymas(is) įstaigoje stimuliuoja vaikų intelekto vystymąsi, lemia teigiamą vaikų požiūrį į mokymąsi visą gyvenimą. M. Hasselhorno ir S. Kugerio (2014) bei S. Sheridano (2007) įsitikinimu, ikimokyklinio ugdymo įstaigų lankymas turi įtakos pažintinei, socialinei ir emocinei vaikų raidai, jie daug lengviau socializuojasi.

Kokybiško ikimokyklinio ugdymo(si) svarba pabrėžiama strateginiuose Europos dokumentuose bei Lietuvos Respublikos švietimą reglamentuojančiuose teisės aktuose. Įstatymuose išryškinama kokybiško ugdymo(si) svarba vaikams nuo pat gimimo, sąlygų sudarymas jų visapusiškų galių atsiskleidimui. Strateginiame Europos Komisijos 2020 metų komunikate (COM, 2010), Lietuvos Respublikos įstatymuose, Vyriausybės nutarimuose, ministerijų įsakymuose akcentuojama įstaigų vadovų ir pedagogų atsakomybė už kokybišką vaikų ugdymą(si), palankių sąlygų jiems ugdytis sudarymą.

Kokybiškų ikimokyklinio ugdymo(si) paslaugų teikimas svarbus vaikams, augantiems nepalankiomis sąlygomis. Kaip rodo UNICEF Europos mastu atliktas tyrimas (UNICEF Office of Research [1], 2013), pastaruoju metu dar didelis vaikų, augančių globos institucijose skaičius, nepakankamas įstaigų finansavimas lemia, jog vaikai nėra visiškai integruojami į ikimokyklinio ugdymo įstaigas. O vadovaujantis į vaiko poreikius orientuoto ugdymo(si) paradigma, turi būti sudaromos sąlygos vaiko vidinėms galioms atsiskleisti ir plėtotis, pripažįstant vaiką kaip lygiateisį visuomenės narį, turintį savo nuomonę, interesus ir savitą ugdymo(si) stilių (Neifachas, 2009; Monkevičienė, Glebuviene ir Stankevičienė, 2011). Europos Komisija, remdamasi šiomis pozicijomis, teikia rekomendacijas (CR, 2013) valstybėms dalyvėms dėl lygių galimybių vaikams ugdytis sudarymo bei sąlygų naudotis įtraukiojo, kokybiško švietimo paslaugomis užtikrinimo.

Tyrimo problematika. Analizuojant vaikų, netekusių tėvų globos, ikimokyklinio ugdymo(si) raišką, keliamas mokslinis klausimas: koks turėtų būti kokybiškas šių vaikų ugdymas(is). Deja, nėra moksliškai pagrįsta ir praktiškai patvirtinta, kad vaikas, augantis globos namuose, turi tokias pat galimybes kokybiškai ugdytis, kaip vaikas, gyvenantis pilnoje šeimoje. Teorinės įžvalgos leidžia teigti, kad paprastai dėmesys skiriamas vaikų globos paslaugų kokybei, efektyvesnei kontrolei, aktualių psichologinių problemų sprendimui, materialinei bazei.

Tuo remiantis kyla būtinybė ieškoti platesnių įžvalgų ir tyrinėti vaikų, netekusių tėvų globos, kokybiško ikimokyklinio ugdymo(si) galimybes. Aktualią mokslinę problemą galima konkretizuoti šiais **problemينiais klausimais**: 1) Kokios galimybės sudaromos

vaikams, netekusiems tėvų globos, gauti kokybiškas ikimokyklinio ugdymo(si) paslaugas Lietuvoje? 2) Kokie veiksniai lemia vaikų, netekusių tėvų globos, kokybiško ikimokyklinio ugdymo(si) paslaugų užtikrinimą?

Tyrimo objektas – vaikų, netekusių tėvų globos, kokybiškas ikimokyklinis ugdymas(is).

Tyrimo tikslas – teoriškai pagrįsti ir empiriškai ištirti vaikų, netekusių tėvų globos, kokybiško ikimokyklinio ugdymo(si) raišką, sudarant vaikų, likusių be tėvų globos, kokybiško ugdymo(si) modelį. Tikslu įgyvendinimui keliami **tyrimo uždaviniai**:

1. Išryškinti kokybišką ikimokyklinį ugdymą(si) lemiančius veiksnius, identifikuojant dėl to kylančias įgyvendinimo problemas vaikų globos namuose.

2. Nustatyti, kiek valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų ikimokyklinio ugdymo programose atspindėtas kokybiško ikimokyklinio ugdymo(si) turinys.

3. Identifikavus kokybiško ikimokyklinio ugdymo įgyvendinimo ir esamos vaikų apsaugos situacijos pokyčių gaires, parengti Vaikų, netekusių tėvų globos, kokybiško ikimokyklinio ugdymo(si) modelį.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, sisteminimas ir modeliavimas; vaikų globos namų vadovų apklausos kokybinė turinio analizė; vaikų globos namų ikimokyklinio ugdymo programų kokybinė turinio analizė; lyginamoji analizė.

Teorinis pagrindimas. Lietuvoje (Juodaitytė ir Martišauskienė, 2011), kaip ir visame pasaulyje (Fenech ir Sumsion, 2007; Stamm, 2012) plačiai diskutuojama, koks turėtų būti kokybiškas ikimokyklinis ugdymas(is), kokie elementai jį apibrėžia. Pabrėžiama į vaiko poreikius ir kompetencijų ugdymąsi orientuoto, integralaus, atviro, dinamiško ugdymo turinio kūrimo svarba, sudarant sąlygas vaiko vidinių galių atsiskleidimui ir plėtotei. S. Neifacho (2009) teigimu, ikimokyklinio ugdymo kaitos sąlygomis svarbi orientacija į aktyvų pažintinės veiklos būdų įvaldymą, ugdymo proceso pritaikymą vaiko reikmėms, poreikiams ir vertybėms, ugdymo orientavimą į besimokančiojo asmenybę, sąlygų jai atsiskleisti sudarymą. Analizuojant mokslo darbus linkstama manyti, kad ugdymo kokybė – tai daugiareikšmis reiškiny ir jo samprata nuolat varijuoja. Formaliojo švietimo kokybės užtikrinimo sistemos koncepcijoje (2008) skiriami bendrieji formaliojo švietimo kokybės dėmenys: indėlis, lyderystė ir vadyba, mokymo ir mokymosi procesai, rezultatai; taip pat formaliojo švietimo aplinkos dėmenys: švietimo poveikis ir pasekmės bei švietimo kontekstas.

Remiantis mokslininkų įžvalgomis, galima teigti, jog vieni pagrindinių ugdymo organizavimo tikslų yra dėmesys kokybiškų ugdymo paslaugų teikimui, orientacijai į vaikų poreikių tenkinimą, susitarimas dėl bendrų tikslų, vaikų pasiekimų vertinimas. Galima manyti, kad visa tai padeda prisidėti prie vaikų gerovės užtikrinimo, jų socialinio ir emocinio augimo.

Pagal socialinės rekonstrukcijos ideologiją, ugdymo(si) rezultatų pirmiausia turėtų būti siekiama atsižvelgus į individualius vaikų poreikius (Schiro, 2013). Vaikai, netekę tėvų globos, pasižymi emociniais ir elgesio sutrikimais, dėl to jie sunkiau atsiskleidžia

kaip asmenybės. UNISEF Europos mastu atliktame tyrime apie vaikų gerovę turtingose šalyse (UNICEF Office of Research, 2013) pažymima, kad didelis vaikų, augančių globos institucijose Lietuvoje skaičius, nepakankamas finansavimas lemia, jog vaikai nėra pakankamai integruojami į ikimokyklinio ugdymo įstaigas. O Europos Komisijos pateiktose rekomendacijose apie investiciją į vaikus dėl nepalankios socialinės padėties nutraukimo (CR, 2013) nurodoma, kad kiekvienos valstybės švietimo sistema turėtų garantuoti vaikams lygias galimybes ugdytis bei užtikrinti galimybę naudotis įtraukiojo, kokybiško švietimo paslaugomis.

Mokslinėje literatūroje (Seyda, 2009; Pranaitytė ir Malinauskienė, 2011; Beyer 2013) išskiriami kokybę lemiantys veiksliai, bendri visiems vaikams. Nurodoma, kad daugiausia įtakos vaikų pasiekimams turi gyvenimo sąlygos šeimoje, t. y. šeimos sudėtis ir tėvų išsilavinimas. Atliktų tyrimų rezultatai rodo, kad vaikas, bent metus gyvenęs nepilnoje šeimoje, įgyja sunkumų toliau nuosekliai ugdytis. S. Seydos (2009, pagal Schneider, 2004) atliktas tyrimas rodo, kad ankstyvojoje vaikystėje tėvų pajamos turi didesnę įtaką vaikų ugdymui(si) nei vyresniame amžiuje, kai vaikas pradeda lankyti pradinę mokyklą. Tyrimu taip pat atskleidžiama, kad aukštesnis tėvų išsilavinimas lemia aukštesnius vaikų ugdymo(si) pasiekimus ateityje.

Strateginiuose Europos dokumentuose (COM (2020), 2010) išskiriamos priemonės kokybiško ikimokyklinio ugdymo(s) įgyvendinimui. Jose nurodoma mažinti socialinę atskirtį, tobulinti ugdymo įstaigų darbo kokybę, rengti ir įgyvendinti programas, skatinančias paslaugų prieinamumą labiausiai pažeidžiamiems visuomenės sluoksniams.

Kokybiškas ikimokyklinis ugdymas(is) neatsiejamas nuo kokybiškų ikimokyklinio ugdymo programų. Amerikiečių mokslininkas M. Cochranas (2011), išanalizavęs 29 valstybių ikimokyklinio ugdymo programas, išskiria du aktualius šiandienio švietimo siekius: pirmą – į ugdymo procesą integruoti visus vaikus, taip mažinant socialinę atskirtį; antrą – daugiau dėmesio skirti vaikų socializacijai.

Pastaruoju metu Lietuvoje ir pasaulyje plačiai diskutuojama apie ikimokyklinio ugdymo kokybės pokyčius, kuriamos naujos vaikų ugdymo(si) strategijos, pertvarkomas ugdymo(si) turinys, siekiant užtikrinti į vaikų poreikių tenkinimą orientuotą ugdymą. O tai, kaip užtikrinti vaikų, netekusių tėvų globos, kokybišką ikimokyklinį ugdymą(si), yra dar viena dėmesio reikalaujanti tyrimų sritis. Literatūros šaltiniuose taip pat nerasta, kad vaikams, augantiems globos institucijose, tiek pat svarbus kokybiškų ikimokyklinio ugdymo(si) paslaugų teikimas, kaip ir vaikams iš biologinių šeimų.

Tyrimo metodika ir tyrimo organizavimas. Vaikų, netekusių tėvų globos, kokybiško ikimokyklinio ugdymo(si) tyrimas organizuotas taikant kokybinius tyrimo metodus, kurių paskirtis – gauti duomenų apie mažai tirtą reiškinį ir šių duomenų pagrindu kurti prielaidas tolesniems tyrimams.

Vaikų globos namų vadovų apklausa raštu taikyta siekiant atskleisti vaikų globos namų vadovų požiūrį apie vaikų, augančių globos namuose, kokybišką ikimokyklinį ugdymą(si). Tyrimo metu identifikuotos kylančios problemos globos namuose ir išryš-

kintos vaikų kokybiško ugdymo(si) tobulinimo galimybės. Respondentai tyrimui buvo atrinkti taikant *kriterinę atranką*. Vaikų globos namų vadovų apklausoje dalyvavo 17 respondentų.

Valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų ikimokyklinio ugdymo programų analizė naudota siekiant atskleisti, kiek valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų ikimokyklinio ugdymo programose išryškintas kokybiško ikimokyklinio ugdymo(si) turinys. Išskirti esminiai kokybės kriterijai, kurių buvo ieškoma vaikų globos namų ikimokyklinio ugdymo programose: 1) Programų turinio pritaikymas vaikams, netekusiems tėvų globos; 2) Vaikų, augančių globos namuose, poreikių tenkinimo atspindys programose; 3) Vaikų ir pedagogų tarpusavio sąveikų atskleidimas programose; 4) Į vaiką, netekusį tėvų globos, orientuoto ugdymo(si) metodų taikymas programose; 5) Veiksniai, galintys pagerinti esamą vaikų ikimokyklinio ugdymo(si) situaciją. Vaikų globos namų ikimokyklinio ugdymo programų analizei pasirinktos 5 ikimokyklinio ugdymo programos.

Tyrimo rezultatų analizė. Vaikų globos namų vadovų apklausos, ikimokyklinio ugdymo programų tekstų analizei naudota kokybinė turinio analizės strategija, leidžianti, anot B. Bitino (2006), gauti informaciją, atitinkančią daugelį kokybinių kriterijų: objektyvumą, patikimumą, validumą. Analizuojant vaikų globos namų vadovų požiūrį į vaikų, netekusių tėvų globos, kokybiško ikimokyklinio ugdymo(si) galimybes bei valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų ikimokyklinio ugdymo programų atitiktį programų kokybės kriterijams, pristatomos išryškėjusios tendencijos ir problemos. Tuo remiantis pabandyta sukurti kokybiško šių vaikų ikimokyklinio ugdymo(si) modelį.

Vaikų globos namų vadovų įžvalgos apie kokybišką vaikų, netekusių tėvų globos, ugdymą(si)

Siekiant išsiaiškinti, kokios galimybės sudaromos vaikams, augantiems globos namuose, gauti kokybiškas ugdymo(si) paslaugas, kokie veiksniai lemia šių vaikų kokybišką ikimokyklinį ugdymą(si), buvo atlikta globos namų vadovų, kurių globos namų vaikai lanko ikimokyklinio ugdymo įstaigas, ir vadovų, kurių vaikai nelanko ikimokyklinio ugdymo įstaigų, apklausa. Atlikus lyginamąją vadovų apklausos duomenų analizę, išskirtos esminės kategorijos ir subkategorijos. Išryškėję esminiai vaikų ugdymo(si) kokybės aspektai pateikti 1 lentelėje:

1 lentelė. Globos namų vadovų požiūris apie vaikų ikimokyklinio ugdymo(si) kokybę

Kategorija	Vaikų globos namų vadovų požiūris	
	<i>Vaikai, lankantys ikimokyklinio ugdymo įstaigas</i>	<i>Vaikai, nelankantys ikimokyklinio ugdymo įstaigų</i>
	Subkategorijos	
<i>Ikimokyklinio ugdymo(si) kokybės samprata</i>	Vaikų poreikių tenkinimas; Saugios aplinkos užtikrinimas; Kompetentingas personalas; Vaikų saviraiškos skatinimas; Atsižvelgimas į vaikų raidos ypatumus ir gebėjimus	Atsižvelgimas į vaikų poreikius; Vaikų raidos tarpasnių pažinimas; Saugios aplinkos užtikrinimas; Ugdymo(si) tęstinumo užtikrinimas
<i>Prioritetų skyrimas siekiant kokybiško vaikų ikimokyklinio ugdymo(si)</i>	Vaikų ruošimas savarankiškam gyvenimui; Individualios pagalbos teikimas; Laisvo, nesuvaržyto vaiko formavimas; Kūrybiškos asmenybės ugdymas	Vaikų socialinių gebėjimų ugdymas(is); Vaikų savarankiškumo ugdymas(is); Vaikų pažintinių gebėjimų ugdymas(is); Tarpusavio santykių tarp vaikų ir personalo palaikymas
<i>Problemos, kylančios teikiant vaikams kokybiškas ikimokyklinio ugdymo(si) paslaugas</i>	Nenoras priimti globos namų vaikus į darželį; Kvalifikuotos pagalbos vaikams stoka; Globos namuose teikiamos tik socialinių įgūdžių ugdymo(si) paslaugos; Dėmesio globos namų vaikams trūkumas	Mišraus amžiaus grupės, apsunkinančios darbą su vaikais; Tinkamų ugdymo programų nebuvimas; Vaikų adaptacijos sunkumai; Vaikų, turinčių raidos sutrikimų, sudėtingesnis ugdymas
<i>Veiksniai, galintys pagerinti esamą vaikų ikimokyklinio ugdymo(si) situaciją</i>	Vaikų ir pedagogų tarpusavio sąveikos, neatsižvelgiant į vaikų šeiminių padėčių; Pedagogų kompetencijos užtikrinimas dirbant su vaikais iš globos namų; Daigiau dėmesio vaikams iš globos namų ir individualus darbas su jais	Pedagogų kvalifikacijos kėlimas; Vaiko ugdymo(si) galimybių šeimoje prevencinis užtikrinimas prieš patenkančią į globos instituciją; Vaikų skaičiaus globos namų grupėse mažinimas

Apibendrinus globos namų vadovų apklausos duomenis, pastebėta, kad dauguma iš jų yra orientuoti į vaikų, augančių globos namuose, kokybiško ikimokyklinio ugdymo(si) galimybių užtikrinimą. Išskiriant kokybiško ikimokyklinio ugdymo(si) prioritetus, dėmesys skiriamas tiek ugdomajai aplinkai, pedagogų kompetencijai, tiek vaikų saugumo užtikrinimui ir socialinio apleistumo mažinimui.

Vaikų globos namų vadovų, kurių vaikai nelanko ikimokyklinio ugdymo įstaigų, apklausos duomenys parodė, jog kokybišką ikimokyklinį ugdymą(si) galima teikti ir vaikų globos namuose. „Mūsų vaikai, kurie nelanko ikimokyklinių įstaigų, <...> gauna pakankamai gerą ugdymą mūsų vaikų globos namuose.“ Vis dėlto atskleistas požiūris, kad

globos namuose trūksta tinkamų ugdymo programų: „*Nėra jokių moksliškai pagrįstų ir sukurtų ugdymo programų, skirtų ankstyvojo amžiaus vaikams, augantiems kūdikių namuose.*“ Respondentai akcentuoja nepakankamą valstybės skiriamą dėmesį globos namų sistemai ir juose augantiems vaikams: „*Vyrauja neigiamas valdžios institucijų požiūris į šias įstaigas. Labai sunkų, sudėtingą ir atsakingą darbą dirba žmonės, gaunantys mažus atlyginimus, nesuinteresuoti šių vaikų kokybišku ugdymu.*“ Iš tyrimo duomenų išryškėja nepakankamas ikimokyklinio ugdymo įstaigų pedagogų pasiruošimas dirbti su globos namų vaikais: „*Įstaigos personalas ne visada turi pakankamai žinių bendrauti su vaikystėje emocines arba fizinės traumas patyrusiais globos namų vaikais <...>.*“

Kaip rodo lyginamoji apklausos duomenų analizė, vaikų globos namų vadovai (kurių vaikai lanko arba nelanko ikimokyklinio ugdymo įstaigas) gana panašiai suvokia ikimokyklinio ugdymo(si) kokybės reiškinį. Respondentai vienareikšmiškai akcentuoja vaikų poreikius, jų raidos ypatumus, saugios aplinkos vaikų ugdymui(si) užtikrinimą, kaip itin svarbius ikimokyklinio ugdymo(si) kokybės požymius. Globos namų vadovai, kurių vaikai lanko ikimokyklinio ugdymo įstaigas, taip pat išryškina kompetentingo personalo svarbą siekiant vaikų ugdymo(si) kokybės: „*Ikimokyklinio ugdymo įstaigoje dirba kvalifikuoti specialistai, turintys žinių ir gebėjimų, kaip dirbti su ikimokyklinio amžiaus vaikais.*“ Pabrėžiama vaikų ruošimo savarankiškam gyvenimui, laisvos, nesuvaržytos, kūrybiškos asmenybės ugdymo(si) svarba: „*Siekiame, kad vaikas iš darželio išeitų laisvas, visuomenės toliau negniuždomas, o ne būtų dar labiau prispaustas.*“ Akcentuojama, jog vaikams, netekusiems tėvų globos, svarbu teikti individualią pagalbą. Čia išryškėja, kad įstaigoje vadovaujamas šiuolaikine į vaiką orientuoto ugdymo(si) paradigma: „*Su 3 metų ir vyresniais vaikais dirbant reikia daugiau gebėjimų ir įgūdžių, nes vaikai atvyksta iš nesaugios aplinkos. Jiems reikia skirti labai daug individualaus darbo.*“

Vaikų globos namų vadovai, kurių vaikai nelanko ikimokyklinio ugdymo įstaigų, išryškina globotinių socialinių, pažintinių gebėjimų ugdymo(si) svarbą: „*Prioritetinis uždavinys – ugdyti vaikų socialinius gebėjimus, skatinti vaiką veikti, bendrauti ir bendradarbiauti plėtojant emocinę, socialinę, kultūrinę patirtį <...>.*“ Tai įrodo, kad dėmesys skiriamas daugiau kasdieniams, buitiniams vaikų ugdymo(si) aspektams, bet ne ikimokyklinio ugdymo(si) kokybei.

Tiek vienu ugdymo institucijų, tiek kitų institucijų vadovai, aptardami patirtis teikiant vaikams ikimokyklinio ugdymo(si) paslaugas, išryškina kylančias aktualias problemas. Vaikų globos namų vadovai, kurių vaikai lanko ikimokyklinio ugdymo įstaigas, aktualizuoja kvalifikuotos pagalbos teikimo vaikams stoką, ikimokyklinio ugdymo įstaigų nenorą priimti vaikus iš globos namų, dėmesio trūkumą šiems vaikams ugdymo įstaigose. „*<...> didžiausia problema – nenoras priimti mūsų ugdytinius į ikimokyklines įstaigas ir blogas jų toleravimas.*“ Taip pat nurodoma, kad globos namuose paprastai teikiamos tik socialinių įgūdžių ugdymo(si) paslaugos: „*Globos namuose daugiausia dėmesio skiriama vaikų socialinių įgūdžių ugdymui.*“ Globos namų vadovai, kurių įstaigos vaikai ugdomi vietoje, išreiškia kasdienes problemas, kylančias dirbant su vaikais. Kalbant apie

struktūrinius, vaikų ugdymo(si) procesą lemiančius, veiksnius, išryškinamas tinkamų ikimokyklinio ugdymo programų nebuvimas, per didelės mišraus amžiaus vaikų grupės: „Kiek sunkiau yra dirbti ugdomąją darbą dėl mišrių amžiaus grupių“; „Nėra jokių moksliskai pagrįstų ir sukurtų ugdymo programų, skirtų ankstyvojo amžiaus vaikams, augantiems kūdikių namuose“. Respondentų nuomone, esamų problemų sprendimo būdas yra kelti pedagogų kvalifikaciją dirbant su socialinės atskirties vaikais, užtikrinti vienodas ugdymosi galimybes, neatsižvelgiant į vaikų šeiminių padėčių.

Atlikus tyrimą galima būtų teigti, jog globos namų vadovai, kurių vaikai lanko ikimokyklinio ugdymo įstaigas, labiau įžvelgia su vaikų ugdymo(si) kokybe susijusius aspektus ir geba juos vertinti. O vadovai, kurių vaikai ugdomi globos namuose, nepakankamai suvokia kokybiško ikimokyklinio ugdymo(si) naudą vaikui, neįžvelgia tikslingesnių, sistemingesnių kaitos elementų. Dėmesį daugiau koncentruoja į kasdienius, buitinius vaikų ugdymo(si) aspektus, bet ne ikimokyklinio ugdymo(si) kokybę.

Valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų ikimokyklinio ugdymo programų atitiktis programų kokybės kriterijams

Siekiant identifikuoti, kiek valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų ikimokyklinio ugdymo programose atspindėtas kokybiško ikimokyklinio ugdymo(si) turinys, išanalizuotos 5 programos. Programų turinio analizės metu buvo išskirti specifiniai kriterijai, kurie padėjo atskleisti ugdymo turinio kokybės trūkumus. Analizės metu išryškėjo nepakankamai tinkamas programų turinio parengimas, atliepiantis vaikų, netekusių tėvų globos, ikimokyklinio ugdymo(si) kokybę. Tai iliustruoja 2 lentelėje pateikti duomenys.

2 lentelė. Kriterijai, atliepiantys ugdymo programų kokybę

Kriterijus	Ikimokyklinio ugdymo programa				
	1	2	3	4	5
1. Programų pritaikomumas vaikams, netekusiems tėvų globos					
Vaiko padėties ištyrimo prieš jam patenkant į globos namus, atspindys programoje	×	–	–	–	–
Programos turinio pritaikymas vaikams, ugdomiems globos namuose	–	×	–	–	–
2. Vaikų, augančių globos namuose, poreikių tenkinimo atspindys programose					
Teigiamos socialinės patirties teikimas vaikams, netekusiems tėvų globos	–	×	–	×	–
Vaikų adaptacijos skatinimas	–	×	×	–	–

Kriterijus	Ikimokyklinio ugdymo programa				
	1	2	3	4	5
3. Programų pagrindimas šiuolaikiniais vaikų ikimokyklinio ugdymo(si) principais					
Dorovinių, etinių, demokratinų vertybių puoselėjimas	–	×	–	–	–
Lygių galimybių užtikrinimas	–	×	–	–	–
Ugdymo(si) tęstinumo užtikrinimas	–	–	×	–	–
Ugdymo(si) paslaugų prieinamumas	×	–	–	×	–
4. Vaikų ir pedagogų tarpusavio sąveikų atskleidimas programose					
Darbas su šeimomis / globėjais siekiant vaikų grįžimo į biologines šeimas	–	–	×	–	–
Nuolatinis pedagogų tobulėjimas, kvalifikacijos kėlimas	–	×	–	–	–
5. Į vaiką, netekusį tėvų globos, orientuoto ugdymo(si) metodų taikymas programose					
Galimybių rinktis sudarymas	–	×	×	–	–
Vaikų savarankiškumo ugdymas(is)	–	×	×	–	–
Skatinamųjų metodų taikymas (pagyrimas, palaikymas, malonus kalbinimas)	×	–	–	–	–
6. Vaikų, turinčių raidos sutrikimų, ugdymo(si) atspindys individualiose programose					
Programos turinio pritaikymas vaikams, turintiems raidos sutrikimų	–	–	×	–	–

Teorinės įžvalgos leido konstatuoti, kad kokybiškas vaikų, augančių globos namuose, ikimokyklinis ugdymas(is) neatsiejamas nuo esminių dalykų – ugdymo(si) tęstinumo užtikrinimo, dorovinių, etinių, demokratinų vertybių puoselėjimo, taip pat lygių galimybių užtikrinimo. Tačiau 2 lentelėje pateikti tyrimo duomenys parodė, kad globos namų programose šie elementai atskleidžiami labai minimaliai. Galima teigti, kad ugdymo kokybės kriterijų nepaisymas programose nesiderina su iškeltais ikimokyklinio ugdymo tikslais ir uždaviniais.

Programų analizė parodė, kad jose silpnai išreikštas globos įstaigų ir ikimokyklinio ugdymo įstaigų pedagogų bendradarbiavimas, neakcentuojamas pedagogų kvalifikacijos kėlimas. Galima manyti, kad pedagogų kvalifikacijos stygius nesudaro vaikams tinkamų sąlygų kokybiškai ugdytis.

Tik dviejų programų turinyje akcentuojamas savarankiškas vaikų ugdymas(is), o jis yra labai svarbus ugdant kūrybiškus, savarankiškus socialinės atskirties vaikus.

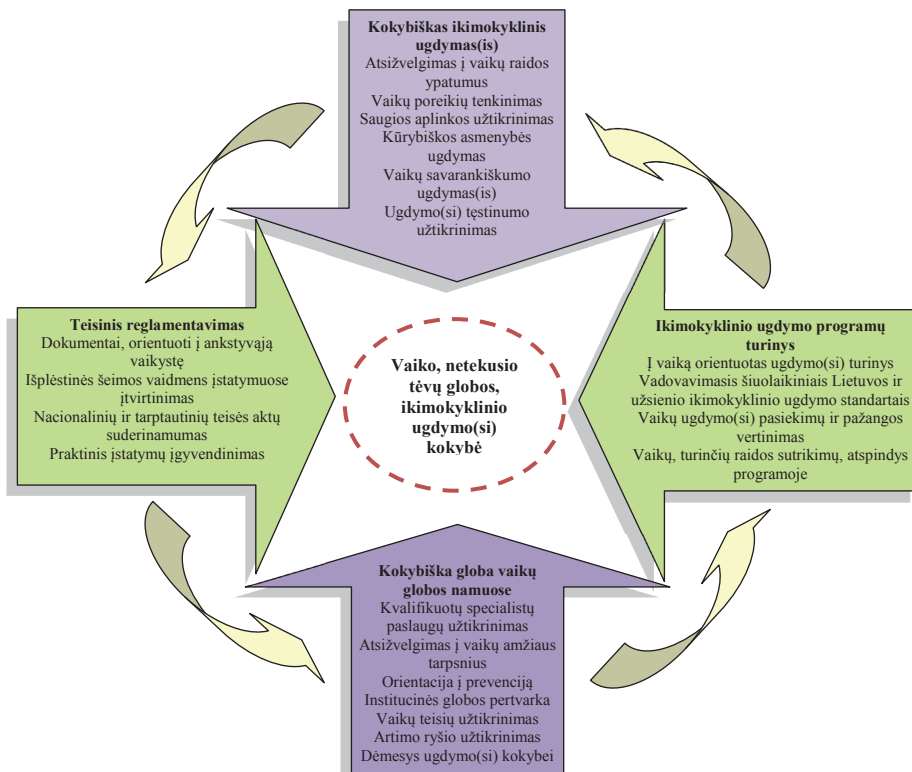
Įdomu pastebėti, kad skatinamųjų metodų taikymas ugdant vaikus išryškintas tik vienoje iš analizuotų programų. Tai leidžia konstatuoti, kad globos namų vaikams trūksta pedagogų dėmesio, atjautos ir supratimo.

Programų turinio analizė taip pat atskleidė, kad vaikų, turinčių raidos sutrikimų, įtrauktis į ugdymo(si) procesą taip pat nėra aktualizuojama: tik dviejų programų tikslai ir uždaviniai akcentuoja individualią vaikų vystymosi raidą; tik vienos programos turinyje atsispindėtas vaikų, turinčių raidos sutrikimų, ugdymas(is).

Apibendrinant programų analizę galima būtų teigti, kad valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų programos nepakankamai atliepia programų kokybės kriterijus. Paaiškėjo, jog pastaruoju metu vaikų globos namuose nesivadovaujama šiuolaikiniais Lietuvos ir užsienio ikimokyklinio ugdymo standartais, programos neatnaujinamos, dėl to kenčia socialinės atskirties vaikų esama ir tolesnė ugdymo(si) kokybė.

Vaikų, netekusių tėvų globos, kokybiško ikimokyklinio ugdymo(si) modelis

Remiantis mokslinė literatūra, atlikus vaikų globos namų vadovų apklausą, globos namų ikimokyklinio ugdymo programų analizę, sudarytas Vaikų, netekusių tėvų globos, kokybiško ikimokyklinio ugdymo(si) modelis:

1 pav. Vaikų, netekusių tėvų globos, kokybiško ikimokyklinio ugdymo(si) modelis

Kaip parodė atlikti tyrimai, kokybišką ikimokyklinio amžiaus vaikų, netekusių tėvų globos, ugdymą(si) galima įgyvendinti tada, kai valstybėje bus suformuota tinkama vaikų gerovės politika, parengta tinkama įstatyminė bazė ir bus sudarytos sąlygos visiems vaikams lankyti ikimokyklinio ugdymo įstaigas. Taip pat vertėtų labiau domėtis Europos Komisijos tvirtinamais naujais dokumentais, poįstatyminiais aktais, programomis, juos laiku priimti ir atliepti Lietuvoje. Institucinės globos pertvarka sudarytų galimybes labiau atsižvelgti į vaikų, netekusių tėvų globos, apsaugą ir interesus Lietuvoje, užtikrintų sąlygas gauti kokybiškas ikimokyklinio ugdymo(si) paslaugas.

Išvados

Teorinė mokslinių šaltinių analizė atskleidė, kad ikimokyklinio amžiaus vaikų, netekusių tėvų globos, ikimokyklinio ugdymo(si) kokybei neskiriama pakankamai dėmesio. Remiantis Lietuvos ir užsienio mokslinių šaltinių analize, išskirti pagrindiniai ikimokyklinio ugdymo(si) kokybės elementai, vaikų ugdymosi kokybę lemiantys veiksniai patvirtino nuostatą, kad vieni pagrindinių ikimokyklinio ugdymo(si) organizavimo tikslų yra orientacija į vaikų poreikių tenkinimą, saugumo užtikrinimą ir pasiekimų vertinimą. Atskleista, kad ikimokyklinio ugdymo įstaigos lankymas duoda pastebimą, ilgalaikį poveikį tolesniems vaikų pasiekimų rezultatams.

Vaikų globos namų vadovų apklausa leido išryškinti kokybišką ikimokyklinį ugdymą(si) lemiančius veiksnius, identifikuoti kylančias jo įgyvendinimo problemas vaikų globos namuose. Lyginamoji vaikų globos namų vadovų požiūrių analizė parodė, kad globos namų vadovai gana panašiai suvokia ikimokyklinio ugdymo(si) kokybės reiškinį. Vis dėlto vadovai, kurių vaikai lanko ikimokyklinio ugdymo įstaigas, labiau įžvelgia su vaikų ugdymo(si) kokybe susijusius aspektus ir geba juos vertinti. O vadovai, kurių vaikai ugdomi globos namuose, nepakankamai suvokia kokybiško ikimokyklinio ugdymo(si) naudą vaikui, neįžvelgia tikslingesnių, sistemingesnių kaitos principų.

Valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų ikimokyklinio ugdymo programų analizė parodė, kad jose nepakankamai atliepiami programų turinio kokybės vertinimo kriterijai. Tyrimas parodė, kad vaikų globos namuose nepakankamai vadovaujama šiuolaikiniais Lietuvos ir užsienio ikimokyklinio ugdymo standartais.

Literatūra

- Beyer, B. (2013). *Soziale Ungleichheit im Kindergarten*. Orientierungs- und Handlungsmuster pädagogischer Fachkräfte. Wiesbaden: Springer Verlag. doi: 10.1007/978-3-658-00660-0
- Bitinas, B. (2006). *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas*. Vilnius: Kronta.

- Cochran, M. (2011). International Perspectives on Early Childhood Education. *Educational Policy*, 25(1), 65–91. doi: 10.1177/0895904810387789
- EUROPE 2020: a strategy for smart, sustainable and inclusive growth. (2010). Brussels: European Commission. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%202007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>.
- CR. (2013). Commission Recommendation of 20.2.2013. *Investing in children: breaking the cycle of disadvantage*. Brussels [žiūrėta 2015 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/c_2013_778_en.pdf.
- Fenech, M. (2013). Quality early childhood education for my child or for all children? Parents as activists for equitable, high-quality early childhood education in Australia. *Australasian Journal of Early Childhood*, 38(4), 92–98.
- Fenech, M. ir Sumsion, J. (2007). Promoting high quality early childhood education and care services. *Journal of Early Childhood Research*, 5(3), 263–282. doi: 10.1177/1476718X07080472
- Halla, J., Sylva, K., Melhuish, E. et al. (2009). The role of pre-school quality in promoting resilience in the cognitive development of young children. *Oxford Review of Education*, 35(3), 331–352. doi: 10.1080/03054980902934613
- Hasselhorn, M. ir Kuger, S. (2014). Wirksamkeit schulrelevanter Förderung in Kindertagesstätten. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 17, 299–314. doi: 10.1007/s11618-013-0473-2
- Juodaitytė, A. ir Martišauskienė, D. (2011). Ikimokyklinio ugdymo paslaugų kokybės veiksmingumo valdymo požymiai, sąlygos bei funkcijos (vadovų ir pedagogų nuomonė). *Pasaulis vaikui: ugdymo realijos ir perspektyvos*, 4, 322–339.
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2008 m. lapkričio 24 d. įsakymas Nr. ISAK-3219 „Dėl formaliojo švietimo kokybės užtikrinimo sistemos koncepcijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 138-5461.
- Malinauskienė, D. ir Lukavičienė, V. (2012). Ikimokyklinio ugdymo pedagogų profesinės kompetencijos – veiksnys, sąlygojantis vaikų ugdymo(si) kokybę. Iš *Švietimas ir ugdymas: metodologinių kontekstų kaita ir frazeologija: Mokslo leidinys*. A. Gumuliauskienė (sud.). Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
- Monkevičienė, O., Glebuvienė, V. S. ir Stankevičienė, K. (2011). Skirtingos kompetencijos pedagogų požiūrio į vaikų ugdymo kokybę takoskyra. *Pasaulis vaikui: ugdymo realijos ir perspektyvos*, 4, 281–297.
- Monkevičienė, O., Glebuvienė, V. S., Stankevičienė, K. et al. (2009). *Ikimokyklinio, priešmokyklinio ugdymo turinio ir jo įgyvendinimo kokybės analizė: Tyrimo ataskaita*. Prieiga per internetą: <http://www.upc.smm.lt/projektai/pletra/Tyrimai/VPU%20tyrimo%20ataskaita/Ikimokyklinio,%20priesmokyklinio%20ugdymo%20turinio%20ir%20jo%20%20igyvendinimo%20kokybes%20analize%20Tyrimo%20ataskaita%202009%2011%2005.pdf>.
- Neifachas, S. (2009). Ikimokyklinio ugdymo kokybės valdymo problemos eksplikacija. *Pedagogika*, 93, 70–79.
- Pranaitytė, R. ir Malinauskienė, D. (2011). Pedagogų nuomonė apie kokybišką vaikų ugdymą sąlygojančius veiksnius ikimokyklinėse įstaigose. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 3(32), 54–61.
- Schiro, M. S. (2013). *Curriculum theory: Conflicting Visions and Enduring Concerns*. USA: Sage.
- Seyda, S. (2009). Kindergartenbesuch und späterer Bildungserfolg. Eine bildungsökonomische Analyse anhand des Sozio-ökonomischen Panels. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 12, 233–251. doi: 10.1007/s11618-009-0073-3
- Sheridan, S. (2007). Dimensions of pedagogical quality in Preschool. *International Journal of Early Years Education*, 15(2), 197–217. doi: 10.1080/09669760701289151

Stamm, M. (2012). *Qualität und frühkindliche Bildung*. Grundlagen und Perspektiven für die Qualitätsentwicklung von vorschulischen Angeboten. Prieiga per internetą: http://www.forumbildung.ch/images/uploads/datenbank_dokumentation/textdokumente/fruehe_bildung/Dossier_Stamm.pdf.

UNICEF Office of Research. (2013). *Child Well-being in Rich Countries: A comparative overview*. Florence: Innocenti Research Centre. Prieiga per internetą: http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc11_eng.pdf.

Expression of Quality Early Childhood Education of Children Deprived of Parental Care

Aldona Mazolevskienė¹, Judita Morkvėnienė²

¹ Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Education, Department of Childhood Studies, Studentų St. 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania, aldona.mazolevskiene@leu.lt

² Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Education, Department of Childhood Studies, Studentų St. 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania, judita.morkveniene@leu.lt

Summary

The article presents discusses issues of relevant and almost not analysed quality early childhood education of children deprived of parental care in Lithuanian and abroad. Scientific literature states, that children living in foster homes, as well as children growing in two-parent families, have the same opportunities to quality development. To reveal the scientific problem, the following aim of the research occurs, i.e. theoretically ground and empirically examine the expression of quality early childhood education of children deprived of parental care by creating a quality education model for children deprived of parental care. After summarizing the data of foster homes principals' survey it was noticed, that leaders of foster homes are oriented towards the ensuring the access of quality early childhood education. However, foster homes do not follow contemporary Lithuanian and foreign standards of early childhood education. Qualitative research revealed, that highlight quality early childhood education determinants while identifying it's implementing issues occurring in foster homes.

Keywords: *children deprived of parental care, child protection, quality early childhood education, early childhood education programs.*

Iteikta / Received 2016-09-28
Priimta / Accepted 2016-11-03